

MIGRATSIYA JARAYONLARI VA UNING IJTIMOYIY-HUQUQIY ASOSLARI

Abdullaev Abbosxon Sul-tonboy o'g'li

Toshkent shahar Yashnabod tumani IIB xodimi

Tel: (93) 110-02-00

Email: Murodsultanov084@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada mehnat migratsiyasi va uning huquqiy asoslari yoritilgan Oliy Majlisning tashqi mehnat migratsiyasini yangi bosqichga ko'tarish, mehnat migrantlari va ularning oilalariga joriy qilingan yangi huquqiy imtiyozlar ko'lami kabi masalalar bayon qilingan.

***Kalit so'zlar:** migratsiya, emigratsiya inson qadri, huquqiy asoslar, eksportyor-mamlakatlar, importyor-mamlakatlar, ijtimoiy tengsizlik, kambag'allik kabi tushunchalar.*

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ И ЕГО СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ.

Аннотация

В статье освещается трудовая миграция и ее правовая основа, а также такие вопросы, как поднятие Олий Мажлиса внешней трудовой миграции на новый уровень, объем новых правовых льгот, вводимых трудовым мигрантам и членам их семей.

***Ключевые слова:** миграция, эмиграция, человеческое достоинство, правовые основы, страны-экспортеры, страны-импортеры, социальное неравенство, бедность.*

MIGRATION PROCESSES AND ITS SOCIO-LEGAL FOUNDATIONS.

Abstract

The article covers issues such as labor migration and its legal foundations, the elevation of external labor migration to a new level by the Oliy Majlis, the scope of new legal benefits introduced to labor migrants and their families.

Keywords: *migration, emigration, human dignity, legal foundations, exporting countries, importing countries, social inequality, poverty.*

KIRISH

So‘nggi yillarda yurtdoshlarimizning xavfsiz, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasi tizimini yo‘lga qo‘yish borasida salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Soha mutaxassislarning ta’kidlashicha, bu jarayon, barcha rivojlanayotgan davlatlar shunday bosqichdan o‘tgan. Qaerda mehnat migratsiyasi to‘g‘ri tashkil etilgan bo‘lsa, bandlik, oilalar daromadi, malakali mutaxassislar ko‘paygan.

Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Jamoat ishlari jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan, 2020-yil davomida, ayniqsa, koronavirus pandemiyasi davrida 521,7 ming ishsiz fuqarolar (shundan 278,5 ming nafar ayollar, 175,5 ming nafar yoshlar) jamoat ishlariga jalb qilindi hamda ularning ish haqi to‘lovi uchun jamg‘armadan 496,3 mlrd so‘m moliyalashtirib berildi.

Yaqin yillargacha tashqi mehnat migratsiyasi tizimsiz jarayon edi. Fuqarolarimiz chet elda ishlash istagida bo‘lsa, kimga murojaat qilishni bilmas, natijada noqonuniy, aylanma yo‘llar bilan xorijda chiqishga majbur bo‘lard. Bu esa ularning haq-huquqlari buzilishi bilan bog‘liq bo‘lib, ko‘plab, ko‘ngilsiz holatlarni keltirib chiqarardi. Bugun tizim bilan bog‘liq vaziyat tubdan o‘zgardi. Bu fuqarolarimizning chet elda ishlashi uchun sharoitlar yaratish, haq-huquqlarini himoya qilish, kafolatli mehnat bozori bilan ta‘minlash, yurtimizga qaytib kelgandan keyingi taqdirga befarq bo‘lmaslik kabi sa‘y-harakatlarda namoyon bo‘ladi.

Prezidentimizning 2022-yil 28 yanvardagi farmoni bilan tasdiqlangan 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini "Inson qadrini ulug'lash va faol mahalla yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturida ham xavfsiz tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasini ta'minlash hamda samarali migratsiya siyosatini yuritish borasida tashqi mehnat migratsiyasi agentligi zimmasiga qator vazifalar yuklatilgan.

Oliy Majlis Qonunchilik palatasining majlisida (2022-yil fevral) tashqi mehnat migratsiyasi sohasidagi munosabatlarni yangi bosqichga ko'tarish, mehnat migrantlari va ularning oilalariga joriy qilingan imtiyoz va kafolatlar ko'lamini kengaytirishga qaratilgan "Tashqi mehnat migratsiyasi to'g'risida" (2022) qonun qabul qilindi.

ASOSIY QISM

Xalqaro migratsiya tashkilotining 2022 yili Jahon migratsiya hisobotida (World Migration Report 2022) 2020-yil yakuniga ko'ra, dunyoda 281 million nafar xalqaro migrant mavjudligi aytilgan. Bu junyo aholisining 3,6 foizi degani [1]. Bundan 169 million nafari aynan mehnati faoliyatini amalga oshirish uchun o'z davlatidan chiqib ketgan shaxslardir. Mamlakatimizda ham mehnat migratsiyasi dolzarb masalalardan biridir. Uzoq muddatga chiqib ketayotgan shaxslar axborot tizimi ma'lumotlariga ko'ra, 2022 yil 1 yanvar holatiga ko'ra 1 million 540 ming 938 nafar fuqaromiz vaqtinchalik mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun chet davlatlarga chiqib ketgan.

Demak, tashqi mehnat migratsiyasi sohasini tartibga solish masalasi mamlakatimiz uchun nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy masala deb hisoblanishini inobatga olib, Prezidentimiz 2020-yil 22 iyundagi Farmoni bilan tasdiqlangan inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini amalga oshirishga oid "Yo'l xaritasi"ning 41-bandiga muvofiq, "Tashqi mehnat migratsiyasi to'g'risida"gi qonun loyihasi ishlab chiqildi.

Mazkur hujjat nafaqat fuqarolarimizning xorijdagi mehnat faoliyatini, barcha chet el fuqarolari va boshqa davlatlar hududida doimiy yashovchi fuqaroligi bo'lmagan

shaxslarning O‘zbekiston Respublikasida mehnat faoliyatini amalga oshirishni tartibga soladi. Qonun 6 bob, 48 moddadan iborat bo‘lib, alohida moddada tashqi mehnat migratsiyasi sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari belgilab berildi.

O‘zbekiston Respublikasidan tashqarida vaqtinchalik mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan fuqarolar uchun qulay mehnat sharoitlarini yaratish, ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab quvvatlanishi kafolatlarini ta‘minlash, tashqi mehnat migratsiyasi tartibga solinishi ta‘minlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, noqonuniy tashqi mehnat migratsiyasining oldini olish, unga imkon beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish, mamlakatimizdan tashqarida ishlash uchun vaqtinchalik chiqib ketayotgan fuqarolarni kasblarga va chet tillarga o‘qitish hamda ularga xalqaro miqyosda tan olinadigan sertifikatlar berish kabi vazifalar davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari hisoblanadi.

Shuningdek, qonundagi eng muhim yangiliklardan biri – O‘zbekiston Respublikasiga chet el ishchi kuchini jalb etish va undan foydalanish shartlari, O‘zbekiston Respublikasi hududidagi mehnat faoliyati huquqiga doir tasdiqnomalarni berish, muddatini uzaytirish, amal qilishini tugatish tartibi belgilandi.

Umuman, “Tashqi mehnat migratsiyasi to‘g‘risida”gi qonun (2022) mamlakatimizda tashqi mehnat migratsiyasi sohasini yangi bosqichga ko‘tarish, migrantlar va ularning oilalariga joriy qilingan imtiyoz va kafolatlar ko‘lamini kengaytirish xoriydagi mehnat migrantlarini huquqiy, moddiy va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, xavfsizlik, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasi tizimini yo‘lga qo‘yishga xizmat qilib kelmoqda.

Mazkur qonunda sohadagi asosiy prinsiplar, davlat siyosatining muhim yo‘nalishlari, Vazirlik Mahkamasining “Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik” vazirligi, Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi va boshqa tashkilotlarning vakolatlari kabi holatlar belgilab berilgan.

Jahon aholisi yoshiga bog'liq ravishda ikki tipdagi odamlarni o'z ichiga oladi: mehnatga layoqatli – 15-60 yoshlilar, mehnatga layoqatsiz – bolalar va qariyalar. Aholi umumiy hajmining taxminan 70 foizi birinchi tipga tegishli, biroq bu uchun turli hududlarda o'zgarib turadi. Masalan, Osiyo va Afrikada voyaga etmaganlar, Yevropa va Shimoliy Amerikada qariyalar ulushi yuqoriroq.

O'z navbatida mehnatga aholi ham ikkiga ajratiladi: iqtisodiy faol va faol bo'lmaganlar. Uy bekalari, talabalar (Ta'til paytida), davlat qaramog'idagi fuqarolar, shuningdek, fuqaroligi bo'lmaganlar iqtisodiy faol bo'lmaganlar qatoriga kiradi. Bizni iqtisodiy faol aholi, ya'ni mehnatga layoqatli va unga intiluvchi odamlar qiziqtiradi. Fuqarolarning aynan shu toifasi mamlakat ichkarisida va xorijdan ish qidirish jarayonida faol ishtirok etadi.

2022-2026 yillarga o'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoniga 1-ilovasining 6-yo'nalishi 86-maqsadi xavfsiz, tartibli va qonuniy mehnat migratsiyasini ta'minlash hamda samarali migratsiya siyosatini yuritishga bag'ishlangan bo'lib, uning huquqiy asoslari ishlab chiqilgan. Xorijga ishlashga ketishdan oldin fuqarolarni kasb-hunarga va chet tillarga o'qitish, ularga kasbiy malakani tasdiqlovchi xalqaro sertifikatlar berish borasidagi chora-tadbirlarni hayotga tizimli ravishda va jadal tatbiq etish qayt etilgan. Shuningdek, mehnat migrantlarini moliyaviy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ularning hayoti va sog'lig'ini sug'urtalash amaliyotini kengaytirish bayon etilgan. Mehnat migratsiyasidan qaytib kelgan shaxslarni reintegratsiya qilish, shu jumladan ularning bandligini ta'minlash, kasbiy malakasini oshirish va tadbirkorlik tashabbuslarini rag'batlantirish ta'kidlab o'tilgan.

Xorijiy davlatlarda ishlash istagida bo'lgan kamida 300 ming nafar fuqaroni kasb-hunar va xorijiy tillarga xavfsiz, tashkillashtirilgan xorijiy mehnat migratsiyasiga 400 ming nafar fuqaroni yuborishni tashkil etish, xorijda mehnat qilayotgan fuqarolar haq-huquqlarini ta'minlashda manzilli ko'mak ko'rsatib ta'kidlab o'tilgan [2].

Xalqaro ishchi kuchi migratsiyasi uzoq tarixga ega bo'lsada, faqatgina XX asrga kelib ishlab chiqarish omillari harakatining etakchi ko'rinishlaridan biriga, binobaran xalqaro iqtisodiy munosabat(XIM)larning alohida sohasiga aylandi.

Buni quyidagi sabablar bilan bog'lash mumkin:

- Xo'jalik hayotining baynalmilallashuvi;
- Ijtimoiy-demografik o'zgarishlar;
- Fan-texnika va axborot sohasidagi inqilob;
- Korporasiya jarayonlarining rivojlanishi;
- Transmilliy korporasiyalar faoliyati [3].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bu barcha omillar mehnatga layoqatli aholining harakatchanligining kuchayishiga sababchi bo'ldi, zero insonlar mamlakatlar va qit'alararo ko'chish uchun rivojlangan kommunikatsiya infratuzilmasidan foydalanishadi. Hozirgi kunga kelib shunday jahon ishchi kuchi bozori (JIKB) vujudga keldiki, bu bozor asosini milliy xo'jalik tizimlari va jahon iqtisodiyoti doirasida ishlab chiqaruvchi kuchlarning darajasi, tabiat va joylashuviga sezilarli ta'sir etuvchi iqtisodiy faol aholining mamlakatlar va hududlar o'rtasidagi jami migratsion aylanmasi tashkil etadi. XX asrning oxiriga kelib mehnatkash-migrantlarning bir yildagi o'rtacha miqdori 35 mln. kishiga etdi (1960 yilda 3,5 mln.). JIKB faqatgina migrantlarni emas, balki turli darajadagi migratsiya xizmatlarini, shuningdek, xorijiy mehnatkashlarning huquqiy statusi, ularning mehnatini himoyalash, ularga ijtimoiy kafolatlar berish va boshqa masalalar bilan shug'ullanuvchi xalqaro tashkilotlarni ham o'z ichiga oladi. Mazkur dissertatsiya bobida aholining ko'chishi jarayonlari ichida ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlar keltirib chiqargan mehnat migratsiyasi to'g'risida so'z boradi. Fuqarolarni o'z vatanidan tashqarida ish qidirishga majbur etuvchi omillar ichida eng asosiysi turmush darajasini yaxshilash va o'z qobiliyatlaridan unumli foydalanishga intilishlari hisoblanadi. Ayni paytda ishsizlik, qishloq xo'jaligida aholining ko'payib ketishi kabi

salbiy ijtimoiy-iqtisodiy hodisalar ham yashash joyini vaqtincha yoki doimiy o'zgartirishga sabab bo'ladi.

Bunda olib boriladigan dolzarb vazifalar:

1) ta'lim, bandlik, demografiya, bag'rikenglik, xavfsizlik, oila va gender masalalari, jamiyatning diniy bag'rikengligi, millatlararo munosabatlar sohasida tadqiqotlar o'tkazish;

2) ijtimoiy tengsizlik hamda uning jamiyatning iqtisodiy o'sishi va rivojlanishiga ta'sirini o'rganish, jamiyatdagi ijtimoiy keskinlik darajasini va uning yuzaga kelishiga sabab bo'lgan omillarni aniqlash;

3) kambag'allikni qisqartirish masalalari, aholining turli ijtimoiy guruhlariga nisbatan olib borilayotgan islohotlar samaradorligini tahlil qilish va o'lchash [4].

Hozirgi paytda davlatlar mehnat migratsiyasini tartibga solish borasida o'z harakatlarini kuchaytirib borishmoqda. Migrantlarni jo'natuvchi (eksportyor-mamlakatlar) va qabul qiluvchi (importyor-mamlakatlar) tomonlarning o'zaro manfaatlarini huquqiy ifodasini odatda ikki va ko'p tomonlama kelishuvlar ko'rinishida amalga oshiriladi. Bu sohadagi xalqaro konvensiyalarni tayyorlashda aholi bo'yicha BMT Komissiyasi, Xalqaro mehnat tashkiloti, Migratsiya bo'yicha xalqaro tashkilot kabi global tashkilotlar sezilardi ko'mak berib kelmoqda. Ishchi-migrantlar huquqlarini himoya qilish bilan shug'ullanuvchi hududiy tuzilmalarga misol sifatida G'arbiy Yevropadagi Migratsiya masalalari bo'yicha hukumatlararo qo'mitani keltirish mumkin. JKB doirasidagi munosabatlarni tartibga solishning asosiy xalqaro me'yoriy hujjatlarni Xalqaro mehnat tashkilotining 1962, 1975, 1982-yillardagi Konvensiyalari hisoblanadi. Bu hujjatlarning modellari migrantlarni yollash, ularning huquqlarini kafolatlash, migratsiyaning yashirin kanallari bilan ko'rishish kabi masalalarni tartibga soladi.

REFERENCES

1. Xo'jaev M. Tashqi mehnat migratsiyasi sohasida o'zgarishlar bo'ladi // Xalq so'zi, 2022 yil 24 fevral, №41(8103).

2. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi // "Adolat" milliy huquqiy axborot markazi, T.: 2022.-61 bet.
3. Nazarova G.G., Haydarov N.X. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar // O'quv qo'llanma. – T.: TDIU, 2005.-220-222-b.
4. Султанова, Ш. (2022). Аҳоли миграцияси–жамият ривожининг омили. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 23), 1068-1079.
5. Aliyev, B. (2022). Quдрat va farovonlik omili. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(3), 1171-1182.
6. Sultanova, S. (2024). Inson kapitalini rivojlantirishning ijtimoiy-siyosiy mezonlari. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 4(1), 63-71.
7. Saifnazarov, I. (2023). Yangi O'zbekiston: inson qadri ulug'langan yurt. *Ilm-Ziyo-Zakovat*. – 209 bet.
8. Sultanov, B. (2023). Migration is a development criteria. *International Conference on Management, Economics & Social Science*, 1(2), 28–30.
9. Saifnazarov, I. (2023). Yangi O'zbekiston: inson qadri ulug'langan yurt. – Tashkent: "Ilm-Ziyo-Zakovat" MChJ. -209.
10. Sultanova, S. (2024). Tashqi mehnat migratsiyasidagi transformatsion jarayonlarning o'ziga xos jihatlari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(21), 357-365.
11. Aliev, B. (2023). Types and stages of the fight against corruption. *World Bulletin of Social Sciences*, 22, 63-65.
12. Sultanov, T. (2023). Socio-philosophical analysis of youth intellectual potential and human capital development. *Academia Science Repository*, 4(05), 1-10
13. Saifnazarov, I., & Umarjonov, S. (2022). State and religion relations in New Uzbekistan. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2, 414-424.
14. Sultanov, T. (2014). Intellectual potential-spiritual heritage. *Europaische Fachhochschule*, (6), 67-68